

ЧУПРІЙ-БАКШЕЄВА Д. Ю.,
магістр права,
юристка
(Юридична фірма «Дмитро Назарець
та партнери»)

УДК 347.663

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.15>

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОГО СПАДКУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ США ТА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄС

Дана стаття є частиною дослідження цифрового спадкування та наслідків цифрової смерті та продовження попередніх праць автора, присвячених з'ясуванню природи облікових засобів (акаунтів) як об'єктів спадкового правонаступництва. Автором статті здійснено огляд законодавства ЄС, США, Канади, Естонії, Німеччини, Польщі, Іспанії та інших держав. На основі проведеного аналізу констатовано, що врегулювання цифрової спадщини наразі лишається без належного врегулювання як на рівні національного, так і на рівні європейського законодавства. Встановлено відсутність або ж принаймні надмірну спрощеність підходу до врегулювання посмертної долі цифрового контенту як особливого об'єкту спадкування. Загальний регламент ЄС із захисту даних не поширюється на дані померлих, тому саме на держав-членів ЄС покладено тягар розробки власної правової бази для захисту даних і конфіденційності померлих, але тільки окремі країни ЄС сформували окремі норми, які гарантують безпеку даних померлого та їх видалення через певний проміжок часу. Законодавство більшості держав-членів Європейського Союзу прямо чи непрямо визнає, що цифрові активи є частиною майна особи та можуть успадковуватися її правонаступниками на загальних підставах на одному рівні із більш «традиційними» об'єктами. Автор праці обґрунтовує хибність такого підходу з огляду на особливу природу цифрових активів та насамперед цифрового контенту, позаяк вони містять не тільки особисту інформацію та об'єкти авторського права спадкодавця, а й потенційно зачіпають особисті немайнові права третіх осіб. З огляду на це більшість компанії-надавачів послуг забороняють надання доступу до облікових записів та інформації, що міститься в них, третім особам. Разом з тим законодавство США у напрямі врегулювання долі цифрових активів померлих розвивається значно швидше, ніж європейське. Відповідно до Уніфікованого закону про фідуціарний доступ до цифрових активів, спадкоємець набуває право на доступ до акаунтів та їх вмісту тільки у разі, якщо спадкодавець за життя надав дозвіл на доступ цієї особи до акаунтів та інформації, що міститься в них, або в заповіті, або безпосередньо у соціальній мережі. У статті визначено низку проблем, пов'язаних із явищем цифрової смерті, які не врегульовані ані іноземним, ані українським законодавством, а відтак потребують подальшого вирішення.

Ключові слова: спадкування, цифрова спадщина, спадкування акаунтів, облікові записи, цифрова смерть.

Chuprii-Baksheieva D. Yu. The regulation of digital inheritance under the laws of the USA and EU member states

This scientific paper is a part of the author's general study devoted to digital inheritance and the consequences of digital death. It is a continuation of the author's previous works devoted to clarifying the nature of accounting tools (accounts) as objects of legal succession. The author of the article reviewed the legislation of the EU, USA, Canada, Estonia, Germany, Poland, Spain etc. On the basis of the conducted analysis, it was established that the regulation of digital heritage currently remains without proper regulation both at the level of national and at the level of European legislation. The absence or at least an oversimplification of the approach to regulating the posthumous fate of digital content as a special object of inheritance was established. The EU General Data Protection Regulation does not apply to the data of the deceased, so the burden of developing their own legal framework for the protection of the data and privacy of the deceased lies with the EU member states, but only individual EU countries have formed separate regulations that guarantee the security of the deceased's data and their deletion through a certain period of time. The legislation of most member states of the European Union directly or indirectly recognizes that digital assets are part of a person's property and can be inherited by his heirs on a general basis on the same level as more "traditional" objects. The author justifies the fallacy of such an approach in view of the special nature of digital assets and, above all, digital content, since they contain not only personal information and copyright objects of the testator, but also potentially affect the personal non-property rights of third parties. With this in mind, most service providers prohibit access to accounts and the information contained in them to third parties. At the same time, US legislation in the direction of regulating the fate of digital assets of the deceased is developing much faster than European legislation. According to the Uniform Act on Fiduciary Access to Digital Assets, a decedent acquires the right to access the accounts and their contents only if the decedent during his lifetime granted permission for that person to access the accounts and the information contained in them, either in a will, or directly in the social network. The author identified a number of problems related to the phenomenon of digital death, which are not regulated by either foreign or Ukrainian legislation, and therefore require further resolution.

Key words: *succession, digital inheritance, accounts, digital death, digital heritage.*

Вступ. XXI століття є, без перебільшення, цифровою епоєю. Існування права на доступ до Інтернету та вираження в межах соціальних мереж як права так званого четвертого покоління вже не викликає сумнівів. Утім, цілком природно, що поява нових соціальних умов створює й нові виклики для права як соціальної науки. Той факт, що наприкінці 2023 року кількість активних користувачів родини Meta (а це Facebook, Instagram, WhatsApp і Messenger) досягла показника 3,98 млрд означає, що у силу об'єктивних біологічних процесів майже кожен обліковий запис у соціальних мережах постане перед проблемою смерті свого власника. Зважаючи на те, що віковий діапазон користувачів з кожним роком стає дедалі ширшим, питання цифрової смерті є актуальним вже сьогодні.

Утім, на відміну від традиційних об'єктів спадщини, виражених у матеріальній формі, перехід прав та обов'язків на цифрові активи має власну специфіку, оскільки функціонування суб'єктів у соціальних мережах, створення та оприлюднення відповідного контенту опосередковується через створення облікових записів (акаунтів), які, крім інструментів створення та адміністрування контенту, зазвичай містять і конфіденційну інформацію (листування, записи і т.д.), яка захищається законом. При цьому варто зазначити, що ця інформація може стосуватися не тільки померлого, а й інших осіб, з якими він спілкувався, а відтак

отримання спадкоємцями доступу до такої інформації може порушувати особисті немайнові права третіх осіб.

Таким чином, видається недоцільним регулювання спадкування цифрових активів за аналогією з будь-якими іншими «традиційними» об'єктами, а відтак постає питання щодо якнайшвидшого спеціального визначення законодавством особливостей спадкування активів новітнього типу, і потреба такого визначення, безсумнівно, зростатиме з кожним роком. З цього випливає, що врегульовувати питання подальшої долі таких об'єктів спадкування слід комплексно, з урахуванням не тільки загальних положень спадкового права та права власності, а й норм авторського права, а також щодо захисту конфіденційних даних.

Спадкування цифрового контенту ускладнене, зокрема, і тією обставиною, що доступ до такого контенту зазвичай здійснюється за допомогою паролів та інших засобів ідентифікації та входу в обліковий запис, при цьому у спадкоємців такі засоби можуть бути відсутні. Відтак в них з'являється необхідність звернутися до володільців відповідного контенту – надавача послуг, які нерідко у своїх внутрішніх правилах прямо забороняють надання доступу до акаунту третім особам.

Метою цієї статті є продовження дослідження цифрового спадкування, а саме вивчення досвіду США та країн-членів ЄС із приводу врегулювання подальшої долі цифрових активів після смерті їх власника з огляду на питання конфіденційності.

Результати дослідження. Говорячи про цифрову спадщину, юристи-практики та науковці нерідко згадують інструменти розпорядження акаунтами після смерті, які були запроваджені такими технологічними гігантами, як Meta, Apple та іншими [1, с. 122; 2, с. 219]. На наш погляд, такі інструменти – перший позитивний крок назустріч вирішення глобальної проблеми захисту персональних даних та реалізації правонаступництва прав людини четвертого (новітнього) покоління, однак також слід зважати, що згідно із законодавством більшості держав світу (у т.ч. України) таке розпорядження заповітом не визнається, про що ми неодноразово зазначали в попередніх дослідженнях.

Так, наприклад, ст. 1233 ЦК України надає легальне визначення поняття заповіту, відповідно до якого заповітом є особисте розпорядження фізичної особи на випадок своєї смерті. При цьому стаття 1247 ЦК вказує, що заповіт складається у письмовій формі, із зазначенням місця та часу його складення, і що заповіт має бути особисто підписаний заповідачем.

Однак незайвим буде також наголосити, що упорядкування відносин цифрового спадкування не може відбуватися лише в рамках національного законодавства, позаяк у значній кількості випадків такі відносини значно ускладнені іноземним елементом, позаяк володільцем відповідної інформації нерідко є великі технологічні гіганти. Тому вивчення цифрового спадкування неможливе без дослідження світової практики та міжнародного законодавства країн, які за розвитком технологій відчутно випереджають Україну.

Утім, це питання поки лишається без належного врегулювання як на рівні національного, так і на рівні європейського законодавства.

Уніфікованого нормативно-правового акту, який регулював би питання спадкового переходу цифрового майна, Європейським Союзом досі не прийнято. Так, Загальний регламент ЄС із захисту даних (GDPR) 2016 р. у ст. 4 визначає, що персональні дані – це дані, за якими можна ідентифікувати когось, але загалом цей документ не поширює свою дію на померлих. Так само Директива 95/46/ЄС про захист даних залишає державам-членам право вирішувати, чи застосовувати норми про захист персональних даних до померлих, тому виходить, що наразі саме на держави-учасниці покладено тягар розробки власної правової бази для захисту даних і конфіденційності померлих. Як доводить проведений нами аналіз, більшість держав не поширюють дію законодавства про захист персональних даних на померлих.

Утім, тільки окремі країни ЄС сформували окремі норми, які гарантують безпеку даних померлого та їх видалення через певний проміжок часу. Проведений нами аналіз законодавства Європейського Союзу та національного законодавства його держав-членів дає можливість констатувати відсутність або ж принаймні надмірну спрощеність підходу до врегулювання посмертної долі цифрового контенту як особливого об'єкту спадкування. Так,

законодавство більшості держав-членів Європейського Союзу прямо чи непрямо визнає, що цифрові активи є частиною майна особи та можуть успадковуватися її правонаступниками на загальних підставах на одному рівні із більш «традиційними» об'єктами.

Зважаючи на це серед європейського законодавства особливо виділяється Естонія, яка має чи не найбільш розвинуте законодавство у сфері цифрової спадщини. Так, наприклад, за законом Закону Естонії про спадкування, принцип універсального правонаступництва у цілому охоплює у тому числі й цифрову спадщину, але за умови, якщо на надання доступу до персональних даних, які може містити така спадщина, спадкодавець надасть згоду. Стаття 9 Закону Естонії про захист персональних даних прямо вказує на обробку персональних даних померлого, що «згода суб'єкта даних залишається чинною протягом усього життя суб'єкта даних і протягом 10 років після смерті суб'єкта даних, якщо суб'єкт даних не вирішив інакше. Якщо суб'єкт даних помер у неповнолітньому віці, його або її згода дійсна протягом 20 років після смерті суб'єкта даних».

Інші, більш загальні правила спадкування діють і в Польщі: відповідно до положень Книги четвертої Цивільного кодексу Польщі, цифрова спадщина переходить до правонаступників померлого за загальними принципами та у єдиному правовому режимі разом з усім іншим майном померлого.

В Іспанії особисті дані померлого не підпадають під дію Закону Іспанії про захист персональних даних, про що прямо вказується у даному нормативно-правовому акті, а відтак спадкоємці померлого на загальних засадах мають право на доступ, видалення та виправлення даних спадкодавця, якщо тільки сам померлий не заборонив.

Нідерландський закон про захист даних не поширюється лише на дані про померлих. Закон Нідерландів про захист даних передбачає імплементацію Директиви про захист даних, яка залишає державам-членам право вирішувати, чи застосовувати законодавчу базу також до померлих. Однак інформація про померлого може в певних ситуаціях також надавати інформацію про живу фізичну особу: так, що стосується онлайн-спілкування, слід розуміти, що норми щодо захисту даних застосовуються у випадку, якщо померлий комунікував із фізичними особами, які є живими станом на день, коли спадкоємці хочуть отримати доступ до облікових записів спадкодавця [3, с. 257].

Німецьке законодавство не регламентує специфіку доступу спадкоємців до акаунту та інформації, що зберігається на ньому, однак у цій країні починає формуватися практика, відповідно до якої за спадкоємцями визнають право на доступ до акаунту та інформації, що міститься на ньому, у порядку універсального правонаступництва (рішення Федерального Верховного Суду від, в якому суд визнав за батьками померлої право на доступ до облікового запису Meta в порядку спадкового універсального правонаступництва, надавши перевагу принципам спадкування над засадами конфіденційності даних) [5].

Аналогічно відповідно до статті 63 Закону Франції «Про цифрову республіку», фізичні особи мають право встановлювати інструкції щодо збереження, видалення та розкриття своїх персональних даних після смерті, але навіть без цих вказівок правами можуть користуватися їхні найближчі родичі, які мають право закрити всі облікові записи померлого.

Вищезазначені закони про захист персональних даних притягують технологічні компанії до відповідальності у разі витоку даних і викрадення інформації. Такі захисні механізми можуть змусити технологічні компанії перешкоджати сім'ям і бенефіціарам отримати доступ до облікових записів померлих користувачів, щоб дотримуватись правил [6, с. 401].

Захист конфіденційності насправді є однією з головних причин, чому онлайн-платформи не дозволяють успадкувати цифрові активи померлого, що зберігаються на їхніх серверах, – вони прагнуть захистити конфіденційність користувачів (отже, конфіденційність усіх, хто спілкувався з користувачем), а також прагнуть уникнути можливої відповідальності за розкриття приватної інформації [4, с. 240].

Як бачимо, відсутність єдиного кодифікованого акту в країнах ЄС дається взнаки та призводить до суттєвих практичних проблем, які полягають у порушенні фундаментальних та природних прав людини.

Зважаючи на це, 6 вересня 2023 року Європейський інститут права (ELI) оголосив про старт розробки проекту Модельного закону про спадкування цифрових активів, даних та інших цифрових об'єктів. Робота над проектом розпочата у жовтні 2023 року і триватиме до жовтня 2025 року, тому його текст станом на 2024 рік відсутній у вільному доступі. Утім, у преамбулі зазначено, що «проект спрямований на розробку модельного закону/правил для гармонізації ключових положень щодо визначення цифрового майна, доступу до нього та спадкування, а також питань захисту даних. Проект допоможе визначити та розрізнити різні типи цифрових активів і персональних даних, визначити їх оборотоздатність». Крім того, норми типового закону, якщо він буде прийнятий на рівні законодавства, матимуть перевагу над договірною угодою між постачальниками послуг і померлим, і, як наслідок, гармонізують стандарти захисту даних у цій сфері.

Разом з тим, слід зазначити, що законодавство США у напрямі врегулювання долі цифрових активів померлих розвивається значно швидше, ніж європейське.

Так, до 2015 року у США спадкування права доступу до акаунту та інформації, що міститься в ньому, регулювалося на загальних підставах. Утім, спадкування права доступу до акаунту нерідко конфліктувало із правом на конфіденційність, а відтак отримання правонаступниками або управителями спадкового майна доступу до облікових записів померлого нерідко було унеможливленим, на чому неодноразово наголошували практики [6, с. 387].

Розуміючи, що у випадку «цифрової смерті» під питанням постає подальша доля не тільки медіавмісту (фото-, аудіо- та відеоконтенту), а й особистих немайнових прав особи та конфіденційної інформації (листування, наприклад), американський законодавець урегулював зазначене питання окремо Уніфікованим законом про фідучіарний доступ до цифрових активів (англ. Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act), який станом на 2024 рік вступив у законну силу у 48 штатах.

Так, якщо спадкоємець прийняв спадщину, це не означає, що він автоматично зможе отримати доступ до усіх акаунтів померлого. Така можливість з'явиться у спадкоємця тільки у разі, якщо спадкодавець за життя надав дозвіл на доступ цієї особи до акаунтів та інформації, що міститься в них, або в заповіті, або безпосередньо у соціальній мережі. Варто наголосити, що у соціальні мережі такий доступ особа може надати будь-кому (тобто не тільки спадкоємцю), тому у такому разі, знову таки, йдеться не про класичне спадкування як універсальне правонаступництво, а про сингулярне правонаступництво, тобто лише часткове набуття окремих прав спадкодавця.

Надання такого доступу на запит спадкоємця або іншої особи, яка має на це право, здійснюється за умови надання таких документів: письмовий запит на розкриття інформації у фізичній або електронній формі; завірена копія свідоцтва про смерть користувача; завірена копія ухвали суду (якщо надання доступу здійснюється на підставі рішення суду); завірена копія довіреності чи заповіту, якщо користувач не надав згоду щодо розкриття інформації безпосередньо у соціальній мережі. Розкриття цифрових даних, які містяться в акаунті, а також надання доступу до акаунту померлого, якщо останній за життя жодним чином ними не розпорядився, можливе тільки в судовому порядку у разі, якщо правонаступник або представник доведуть, що доступ до інформації необхідний, наприклад, для управління іншими активами померлого тощо.

Важливо, що надання доступу до інформації американське законодавство регулює по-різному залежно від того, ким є користувач – адресатом чи адресантом. Так, у Федеральному законі 18 U.S.C. (розділи 2701 і 2702) вказується: якщо користувач був адресатом або передбачуваним одержувачем інформації (контенту, повідомлення тощо), матеріал може бути розкритий або цій особі, або її представнику (правонаступнику), однак у разі, якщо користувач є автором такого повідомлення, його можна розкрити третім особам за «законної згоди» адресата або передбачуваного одержувача.

Варто зазначити, що у Канаді у 2016 році було запропоновано Закон про єдиний доступ фідучіарів до цифрових активів, однак не всі канадські провінції прийняли цей нормативно-правовий акт. Аналогічно до американського документа, цей Закон регламентує,

що цифрові активи переходять до правонаступників померлої або опікунів недієздатної особи не за загальним правилом, а тільки за наявності прямої вказівки на це власника таких активів.

Висновки. На наш погляд, цілком обґрунтованим є підхід американського, естонського та канадського законодавців, за якого доступ спадкоємців до акаунтів не є необмеженим та не базується на загальних засадах універсального правонаступництва, є цілком обґрунтованим та прийнятним. Утім, навіть у зазначених юрисдикціях не до кінця вирішеними питаннями є те, як корелює надання права на доступ спадкоємцям із правами інших осіб, з якими спілкувався чи мав будь-які інші контакти померлий, і чиї права також можуть бути порушені.

Актуальним також лишається питання стосовно випадків, коли за життя спадкодавця залишив «відкритими» сесії в браузерах чи мобільних додатках, зробивши можливим у такому разі фактичний доступ до інформації, що міститься в облікових засобах, щонайменше з боку спадкоємців, які, крім того, можуть навіть публікувати від імені спадкодавця дописи або надсилати повідомлення, що очевидно порушуватиме особисті немайнові права померлого. Відтак, зважаючи на зазначене та на те, що сама концепція соціальних мереж базується перш за все на конфіденційності та тісному зв'язку особистого облікового запису із особою, постає також питання щодо регулювання обсягу правомочностей та можливостей, які отримують спадкоємці. Вочевидь, регулювання цього аспекту наразі покладене виключно на соціальні мережі, які допускають доступ вказаних за життя осіб. Наприклад, Meta надає обмежений функціонал щодо сторінки померлого: її можна закрити або зробити меморіальною. Утім, для цього потрібно, аби особа повідомила про смерть власника сторінки.

Для унаочнення та демонстрації важливості врегулювання зазначеного питання, автор дозволить собі навести переклад коментаря, залишеного користувачкою англomовного інтернет-порталу, яка є сестрою померлої від самогубства особи: «Коли моя сестра померла (це було самогубство), вона залишила свій обліковий запис Facebook відкритим у своєму браузері. Наш батько дізнався про це і вирішив прочитати кожен її чат, включно з публікаціями в її обліковому записі Facebook. Це був важкий час, тому що батько ховав від мене MacBook померлої та не дозволяв мені вийти з її облікового запису. Я досі вважаю жадливим те, що він робив з її приватним життям... І це не приносило йому користі, тому що він занадто близько до серця брав усе, що читав, і, зрештою, він отримав психічний розлад, намагаючись з'ясувати, чи не знущалися над нею, і що саме спонукало її покінчити з нею» [7].

Крім того, окремим питанням є спадкування цифрових активів комерційного характеру (наприклад, сторінки, створені для ведення підприємницької діяльності фізичною особою-підприємцем), оскільки отримання доступу до такої сторінки має переважно матеріальний інтерес для спадкоємців.

Зазначене демонструє очевидну необхідність у якнайшвидшому внесенні змін у чинне законодавство задля того, аби на уніфікованому рівні врегулювати питання цифрового спадкування, позаяк зволікання призводить до правової невизначеності та ставить під загрозу майнові та особисті немайнові права користувачів, а також порушує стабільність правовідносин у цифровій сфері, тоді як основне призначення підгалузі спадкового права – забезпечення безперервності прав та впорядкування цивільних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Аліна С. С. Спадкування ІТ-об'єктів за сучасним цивільним законодавством : дис. ... доктора філософії за спец. : 12.00.03. НУ «ОЮА». Одеса, 2020. 185 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12560?locale-attribute=uk>
2. Ясечко С. В. Цифровий спадок в епоху діджиталізації. *Проблеми цивільного права та процесу* : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 трав. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 218-221. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d23add47-cfb1-484f-ae8f-30d0311c7b43/content>

3. Berlee, Anna, Digital Inheritance in the Netherlands (December 8, 2017). *Journal of European Consumer and Market Law (EuCML)* 6/2017, pp. 256-260. , Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3082802>

4. Dubravka Klasicek. Inheritance Law in the Twenty-First Century: New Circumstances and Challenges. *EditorsModernising European Legal Education (MELE)*, vol. 10. P. 234-254.

5. Germany: Federal Court of Justice Rules Digital Social Media Accounts Inheritable. Library of Congress. URL: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2018-09-07/germany-federal-court-of-justice-rules-digital-social-media-accounts-inheritable/>

6. James D. Lamm, Christina L. Kunz, Damien A. Riehl, and Peter John Rademacher, The Digital Death Conundrum: How Federal and State Laws Prevent Fiduciaries from Managing Digital Property, 68 U. Mia. L. Rev. 385 (2014). Available at: <https://repository.law.miami.edu/umlr/vol68/iss2/6>

7. What will happen to all of our internet accounts when we die? <https://www.quora.com/What-will-happen-to-all-of-our-internet-accounts-when-we-die>

